

בענין

שמירת שבתות וחגים
באיזור 'קו התאריך'

ב. שם: ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת וכו'. ויש מקומות אשר עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים לא נדע באופן מוחלט וברור אימתי הוא יום השבת שם, ואימתי יש לשמור את חגי ומועדי ישראל, והוא בכל איי הים הפזורים בין קו¹² תשעים מעלות ממזרח לירושלים עד לקו מאה ושמונים מעלות ממזרח לירושלים, וביניהם: איי יפאן, ניו זילנד, איי הפיליפינים, חלק מאיי אינדוזיה, גינאה, איי הודאי, סנט לורנס, ושאר עשרות האיים הקטנים והגדולים הפזורים שם במרחבי ים האוקיינוס. ואי הבהירות נתעוררה במלוא עוזה בהתגשע

עולם בימי המלחמה העולמית השניה, כשבמחוז 'קובה' שביפאן גלו מחמת המציק מאות רבות של יהודים שומרי תורה ומצוות, וקבלו הוראות סותרות מגדולי ותקיפי ארעא דישראל אשר נחלקו בדעותיהם אם לשמור יום השבת כפי יום השביעי של אנשי המקום ששם או כפי יום ראשון של אנשי המקום ששם.

וסיבת המחלוקת נעוצה האם מירושלים, שהיא¹³ מרכז העולם (אשר נחלק לשלוש מאות ושישים מעלות), יש¹⁴ לחשב מאה ושמונים מעלות למזרח (חצי כדור) ושם להתחיל היום החדש (י"ב שעות קודם לירושלים), או יש¹⁵ לחשב רק תשעים מעלות ממזרח לירושלים ששם נגמרת היבשה (יבשת 'אסיה'), ומתחיל

סעי' ב' ומשנ"ב. 12. דהנה ידוע שהעולם כדורי הוא, ומסתובב סביב צירו ממערב למזרח, ונמצא שהשמש מסובבת הכדור ממזרח למערב מול אמצע הכדור (על ידי שנוטה מעט לצד אחד בקיץ ובחורף לצד האחר, ונטיה זו משפיעה על החום והקור שבכדור, ועל ידי נטיה זו נעשה האקלימים), ומסובבת את כל הכדור במשך יממה של כ"ד שעות, ואין לנו שום הבחנה טבעית וברורה לדעת אימתי יש להתחיל יום חדש (בעוד שלענין צפון ודרום הכדור יש הבחנה טבעית וברורה, כי השמש מהלכת מעל אמצע הכדור (וכנ"ל) וקרניה חלושים בשני קוטבי הכדור, ולכן שם יש חורף ושלג וקרח נצחי, וכמה שמתקרבים יותר לאמצע הכדור מתחמם הכדור יותר ויותר, עד ליקו המשווה (שהוא מול קרני השמש ממש) ששם חם ביותר בכל ימות החמה). והנה כבר בשנים קדמוניות היה מוסכם לחלק את כדור העולם לשלוש מאות ושישים מעלות, מהלך כל שעה של השמש הוא ט"ו מעלות (ע' בכוזרי והמאירי דלהלן). והסכמת האומות לחשב כתחילת יום חדש במיצר הים שבין יבשת אסיה ליבשת אמריקא (מיצר ברינג), ששם לכל רוחב הכדור מצפון לדרום כמעט ואין יבשה, ושם במיצר ברינג ישנו גבול צר של מים בין יבשת אסיה לאמריקא, ונמצא שבעוד שהשמש של יום ראשון זורחת בקצה יבשת אמריקא (מחוז אלסקה), מיד מספר דקות אח"כ זורחת השמש של יום שני בקצה יבשת אסיה (מחוז סיביר). אמנם חכמי ישראל נחלקו בדעותיהם היכן לקבוע את קו התאריך, וכדלהלן. ועיין במפה שבסוף הספר להמחשה והבנה ברורה. 13. כראיתא בחז"ל (יומא נ"ד:), אבן שתיה - שממנה הושגת העולם. 14. וכן הכריעו רבים מגדולי הדור ההוא, וביניהם: אמרי אמת מגור ומהר"ש מזוועהיל זצ"ל (ע' ס' יסודי עולם תולדות אדמורי' זוועהיל (ירושלים תשע"ה) פרק כ"ד בהרחבה גדולה בענין זה), שו"ת בני ציון (להגר"ד שפירא זצ"ל) ח"א סי' י"ד וח"ב סי' י' וח"ג סעי' ע"א (וע"ע להלן בשמו ובחסכמת רבי זאב מרחמיסטריווקא זצ"ל יוגם ראיתי קונטרסים שמדברים אודות זמני השבת ויו"ט במקומות הרחוקים וכו' והראה בקיאות גדולה הפלא ופלא לכוון ההלכה לאמיתיה), הגרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל (בספר 'היומם בכדור הארץ'), הגרי"ז מינצברג זצ"ל, שו"ת משפטי עזיאל ח"ג סי' כ"ט, וכן הורו רבים מגדולי ורבני ארץ ישראל באסיפה שהתקיימה לצורך ענין זה בשלהי שנת תש"א, בראשות רבי איסר זלמן מלצר ורבי צבי פסח פרנק זצ"ל (וע"ע להלן בשמם). והגרי"ט בספרו הנ"ל שכדור העולם נחלק לשני חצאים חציו מזרח וחציו מערב, והחשבון מתחיל מירושלים ששם היתה תחילת היצירה של ששת ימי בראשית, ושם נוצר אדם הראשון אשר קידש את השבת הראשונה, וא"כ בהכרח שמאה ושמונים מעלות מירושלים הוא קו התאריך, ויש לציין שגם בס' שפת אמת על הגמ' (ראש השנה ב:) נתקשה בהבנת דברי המאור דלהלן. 15. חזו"א בקונטרס ח"י שעות ובאגרות ח"ב סי' קס"ד, עפ"י ס' הכוזרי לרבי יהודה הלוי (מאמר ב' סי' כ') והמאור לרבי זרחיה

ים האוקיינוס הגדול המפריד בין יבשת אסיה לאמריקא ואוסטרליה ושאר האיים ששם, ובנקודה זו מתחיל היום החדש (ו' שעות קודם לירושלים), ומזרחה ממנו שיך ליום שעבר (י"ח שעות אחר ירושלים).
וכבר בספרי רבותינו הראשונים¹⁶ מצטנ שכתבו בענין זה, אלא שנחלקו גדולי ישראל בהבנת דבריהם, והלכה כמאן, ועוד מצטנ¹⁷ דיעות בענין 'ק' זה.
וכיון שמחלוקת¹⁸ בלתי מוכרעת הוא, יס¹⁹

הלוי (ראש השנה כ:): שדיום מתחיל מקצה הישוב שבצד מזרח, שהוא 90 מעלות מזרחה לירושלים (כי יש לחלק כדור הארץ לארבעה חלקים, כל חלק תשעים מעלות, וירושלים המרכז, טבור הארץ, של חצי כדור העליון שהוא עיקר הישוב (אסיה אפריקא ואירופה, ובזמניהם עדיין לא נודע על יבשת אמריקא, ויש לתת תשעים מעלות לצד זה של ירושלים ותשעים מעלות לצד זה של ירושלים, ויתר כדור הארץ נגד אחרי הזמן של ירושלים לאחוריו, זה תורף שיטת הכחור והמאור), ולפי המפות המדויקות שבזמננו אכן אם נמתח קו ישר נגד ירושלים (לפי הטיית הכדור, ולא בקו ישר לעבר אמצע הכדור (קו המשווה, וכבר נתחבטו בוה מחברי זמננו, ואבמיל), אזי תשעים מעלות מירושלים יוצא מכון ממש בחומר קו היבשה עם ים האוקיינוס על החוף של העיר שנחאי שבסין (אם כי עדיין למעלה משש לעבר הקוטב הצפוני יוצאת היבשת עד הלאה הרבה מחוץ לתשעים מעלות (חלק ממדינת סין וסיביר ועוד), וע' להלן, עייש בחזו"א בהרחבה גדולה להצדיק שיטה זו. ובס' בירור הלכה (וילבר) תנינא (בסימן זה) שכן היה פשוט במשך הדורות אצל גדולי ישראל, וכפי שהגריים טיקוצינסקי בעצמו העיד בספרו 'בין השמשות' (שהדפיס כעשרים שנה קודם לכן) פרק ה' שרוב הדיעות סוברים כשיטה זו, וכן פסקו גאוני בריסק הגר"ח והגר"ז זצ"ל, וכפי דעתו של הגאון רבי שמחה ריגר זצ"ל ראב"ד בריסק שהסכים לדעה זו, וכן העלה בשו"ת בית אבי חייב סי' נ"ח, תשובות והנהגות ח"ג סי' פ"ז וח"ה סי' פ"ה, ובס' בירור הלכה הנ"ל שכן משמע בס' ארצות החיים להמלכים סי' א' וכ"ה בס' מחשבות בעצה עמ' פ"ה, ובס' תאריך ישראל שכן נקטו הלכה למעשה הגר"ח קרייזוורט והגרי"א פאם זצ"ל, ובס' בוצינא קדישא (עמ' ר"י) מביא ששמע ממר"י מסאטמאר זצ"ל שהחזיר צדק בהחלט כי פסקו בני עפ"י פסקי רבותינו הראשונים (ומידו ע' להלן הערה 20 בשמח). 16. ע' בכחור ובהמאור שם, וברשיי (ראש השנה כ:): משמע שחלק על בעל המאור, וברטיביא ורין (שם) שמסכימים לדברי בעל המאור, וע' בהשגות הראב"ד על המאור שם, ספר העיבוד מאמר א' שער י', סי' יסוד עולם לרבי יצחק הישראלי תלמיד הרא"ש (וגם דעתו מסכמת עין תחילת היום הוא בתחילת הישוב בקצה המזרח, אלא שלדבריו אי אפשר למתוח את הקו באופן שיעבור בתוך יבשה כי 'איך יתכן שיהיה לוי השוכן במקום טבור הארץ עומד עתה בחצות יום שבת, וכפוף בו יתדה שכיני הרחוק מעט קט לצד מזרח ואמר לו לא כי אלא ביום של אתמול אנו עומדים, היש בעולם היתול ושנען כמו זה, רג"ע להלן בהמשך הדברים), שו"ת הרדב"ז ח"א סי' ע"ז (ואין בדבריו הכרעה בחזרה, והסוברים שיש לחשב י"ח שעות לכל צד הביאו את דברי הרמב"ם בהלכות קידוש החודש סו"פ"א שסוכה בהרי"א כן, והכריעו הלכה כמותו שהוא יחיד בחכמת התכונה (וכפי שהראב"ד גרס החולקים על הרמב"ם כותב (בפ"ז מהל' קידוש החודש ה"ז) שבחכמת התכונה אינו יכול להשיב עליו מאומה, ובחזו"א (בקונטרס הגיל) השיב על דבריהם, שגם הרמב"ם ושאר ראשונים אינם חולקים על הכחור והמאור שכתבו דברים ברורים, עייש. 17. בשו"ת בני ציון (שם) הסכים לתשעים מעלות וכדברי הכחור, אבל מוסיף שכיון שתלית המאורות היה בשלוש שעות כיום לפי אופק ירושלים שהוא ארבעים וחמש מעלות ממזרח לירושלים, נמצא שיש להוסיף מעלות אלו ולעשות קו התאריך מאה שלושים וחמש מעלות ממזרח לירושלים (שהוא לערך באותו מקום שהחליטו עליו אומות העולם, במיצר ברינג, וכדלעיל, וכדכתב בשו"ת בני ציון (שם) ילב מלכים ושרים ביד ה' אשר קבעו את הקו וכו' ולפלא כי הוא מכון עם ההלכה והקבלה ברוק, ובס' דברי חכמים (להגאון ר' מרדכי צבי וויסמאן, תרל"ח) משער הקו 145 ממזרח לירושלים, ויש המחשבים שהוא 150 מעלות ממזרח לירושלים. 18. שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' ל"ד, וידוע שבעשרת ימי תשובה שנת תשי"ב לאחר אסיפת גדולי ירושלים שלחו מברק ליהודים הפליטים ששהו ביסאן 'החלטת הרבנים שתענית יום הכפורים הוא ביום רביעי, לפי חשבון הנהוג ביסאן, ובאותם ימים ממש שלח החזו"א זצ"ל מברק לשם: 'אחים יקרים אבלו ברביעי וצומו תענית יום כפור בחמישי ואך תחושו לשם דברי, ותהום הארץ, והיו יחידים שצמו שני ימים רצופים (וביניהם מוהר"ש מאמשינוב זצ"ל ועוד, ורבים צמו יום אחד ובשני אכלו רק שיעורים. 19. שו"ת וישוב משה ח"א סי' קכ"א, סי' תאריך ישראל בשם

לכל בעל נפש לחשוש מאד וליזהר ולא להיות
בימי הספיקות של שבתות וימים טובים בכל
איי הים הנזכרים, ולא בספינה המפלגת בין
הקוים הנ"ל.
ואם מחמת אונס או שעת הדחק הוכרח לדור
במקומות אלו, אזי הוראה המקובלת על פי
גדולי ההוראה²⁰ שישמור שבת לפי יום השביעי
של אנשי המקום ששם, וכן ימי החגים לפי

חשבון ימים אלו, וכן ינהג אורח הבא למקום²¹
ישוב של יהודים הדרים שם, וישמרו ביום זה
את השבת והחגים לכל פרטיהם ודקדוקיהם,
ובתפילות שבת ויו"ט וקידוש²² וסעודות שבת,
אך יש²³ אומרים שניחו תפילין בצינעא בלא
ברכה, ויש²⁴ אומרים שלא יניחו תפילין כדי
שלא יהא שום זלזול ופקפוק בקדושת אותו
יום.

הגרמ פיינשטיין זצ"ל. 20. שו"ת הר צבי חא"ח סי' קל"ח, שו"ת מהר"י שטייף (בלימודי ה' בראשית
אות קנ"ז), שו"ת בצל החכמה ח"ה סי' צ"ו וצ"ז, וכן הורה באותה שנה הרי"צ מליובאוויטש זצ"ל, וגאב"ד
טשעבין זצ"ל, ס' ישראל והזמנים ח"ג פרק י"ג שכן הורה מוהר"י מסטמאר זצ"ל, והגרמ פיינשטיין זצ"ל
(שם), שו"ת באר משה ח"ז סי' קט"ו, ובשו"ת ישא יוסף ח"ג סי' ק"א לענין 'איי הוואי' (הסמוכים ליבשת
אמריקא) לעשות השבת ביום שישי דשם, כי העיקר כדעת רוב גדולי ישראל שעד 180 מעלות מקדים
את ירושלים, וביום השבת דשם ימנע ממלאכות דאורייתא. 21. ע' מור וקציעה להיעב"ץ הכא, שו"ת
שאל ומשיב מהר"ד ח"ב סי' קנ"ד, תפארת ישראל תחילת מסכת ברכות, שו"ת מהר"ש מוהליבר סי' ה',
שו"ת ארץ צבי ח"א סי' מ"ד, כה"ח סי' רס"א סק"ט, אבל אם האורחים נמצאים בספינה או במקום שאין
שם ישוב של יהודים, יעשו שבתותיהם כפי חשבון הימים ממקום שיצאו משם, ויום שביעי שלהם הוא
שבת, וכן ימים טובים, דלא גרע מהולך במדבר דמונה ז' ימים לפי חשבונו (ונמצא שיתכן שיהיו יהודים
אורחים במקום אחד אשר ישמרו שבת בשני ימים אחרים, כל אחד לפי מקומו שבא משם, וראה בספר
הברית ח"א מאמר ד' פ"א שני ספינות מפליגות בים ונפגשו יחד, יתכן שלא ישבתו שבת בשוה אלא
יהיה הפרש ביניהם יום או יומיים (וראה להלן אות ג'), וכעין זה להלן אות ד' לענין קוטבי כדור הארץ).
וכן ברין, כי איך נסמך על חשבון הגויים אשר שם, והרי מומן לזמן מתפרסם שמשנים שם הגוים חשבון
הימים (לפי כיבוש הארצות והאיים על ידי מדינות שונות), ומשנים את היום כפי היום שנהוג בארצותיהם,
וכפי שקרה באלסקה שכשהיה תחת כיבוש רוסיא היה היום כפי רוסיא (המקדים את ירושלים), ולאחר
שמכרוהו לארצות הברית (בשנת 1867 למניינם) שינו היום כפי מדינת ארה"ב (שמאחר את ירושלים),
וכן בניו זילנד לפני כמה עשרות שנים שינו את היום, וכן באיי הפיליפיניים (בשנת תר"ז), ע' שו"ת בני
עיון שם, וכן בעוד איים שונים ששם שינו את היום עתה בעת האחרונה לפני כעשרים שנה, ולכן רק
במקומות אשר נתיישבו שם מבני ישראל וכבר הוחזק להם יום השבת כספירת אנשי המקום ההוא, שוב
אין ביכולת לשנות, וגם האורחים נגזרים אחרים. 22. ובאיי הים שמהלאה לקו התאריך הבינלאומי,
סמוך ליבשת אמריקא (איי הוואי וכו'), שיום הספק דשם הוא יום שישי דשם, יש לימנע מלהדליק נרות
שבת (ואם ירצו ידליקו בלי ברכה ביום ה' לפנות ערב נרות ארוכים שידלקו עד למחרת בלילה), וכמורכ
השאים להקל להדליק נרות ע"י נכרי (ולענין הברכה ע"י האשה בשעה שהנכרי מדליק עין סי' רס"ג אות
י"ט, והמיקל יש לו על מי לסמוך). 23. תשובות והנהגות ח"ב סי' פ"ה, וכן נהג מוהרש"ש מאמשינוב
הצ"ל כשהיה ביפאן בזמן המלחמה, וגם תפילין דר"ת הניח ביום השביעי דשם. 24. שו"ת שבט הלוי
ח"ג סי' כ"ח חז"י סי' ל"ד, ויוצא חוצץ נגד אלו שצדדו לעשות תחבולות שונות כקידוש בבין השמשות
ותפילות חול בשני הימים והזכרת שבת בשומע תפילה וכו', דחלילה לעשות כן ואין לך זלזול שבת גדול
מזה. ועין עוד לעיל אות א' הערה 9 לפי חכמי הקבלה כשספק אימתי שבת, דיום המוסכם לעשות שבת

ואמריקא), כיון שחלקם אינם נמצאים כלל במקום הספק, אוי נהגין³⁰ למעשה שכל היבשה כולה נגזרת אחרי החלק שאינו בכלל הספק, והמחמיר יחמיר לעצמו לא להיות גם שם בימי הספק, או לנהוג מספק לחומרא באי עשיית מלאכות דאורייתא, ותו לא מדי.

הנוסע ממזרח למערב שנוסף לו שעות, או יום שלם, ולהיפך

ג. שם: מונה שבועה ימים וכו' ומקדש שביעי, וכשחוזר ומגיע למקום ישוב שומר³¹ שבת כפי המקום ששם, למרות שכבר שבת שבתו באחד מהימים שלפניו לפי חשבוננו מחמת הספק, כי מצות שמירת שבת חלה³² על האדם הן מכת

וביום שסמוך²⁵ ליום השביעי ששם, שלפי דיעות כמה מהפוסקים אז הוא שבת, ימנעו²⁶ מלעשות מלאכות דאורייתא, ויש אומרים שגם לא דרבנן, אך יתפללו תפילה של חול ובהנחת תפילין בברכה²⁷, והבדלה²⁸ יעשו במוצאי יום הספק (ובלי ברכת הנר), וברכת הבשמים יאמרו לאחר שתיית הכוס. וביום שספק פסח יזהרו מאכילת חמץ. וביום שספק ראש השנה יתקעו²⁹ בשופר בלי ברכה. וביום שספק יום הכפורים יאכלו פחות פחות מכשיעור. וביום שספק סוכות ישבו בסוכה ולא יברכו עליה. וביום שספק חנוכה ידליקו נרות בלא ברכה.

וכל זה באי הים (ובספינות השטות שם בלב ים, אבל ביבשות ששם (אסיא ואוסטרליה

היא השבת האמיתית לכל דבר וענין, וראה גם להלן הערה 32. 25. דהיינו בכל האיים (והספינות המפליגות בים) הנמצאים מעבר לקו התאריך הבינלאומי (שעובר במיצר ברינג, וכדלעיל) לכיוון יבשת אמריקא, וביניהם איי הוואי, יש להם לחשוש ביום שישי דשם ליום שהוא ספק שבת, וכל איי הים והספינות המפליגות סמוך לקו התאריך הנ"ל לכיוון יבשת אסיא ואוסטרליה וכו', וביניהם איי יפאן וניו זילנד והפיליפינים וכו', יש להם לחשוש ליום ראשון דשם כיום ספק שבת, וכפי חשבון זה גם לענין החגים והמועדים. 26. בס' הליכות שלמה (הל' יוה"כ פרק ה' הערה 48) לימנע ממלאכות דאורייתא, וכן הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל (שרית ישא יוסף שם), ובתשובות והנהגות ח"ה סי' פ"ה כתב שיש לימנע גם ממלאכות דרבנן, וכן נהג מוהרש"ש מאמשינוב זצ"ל, וכ"ה עפ"י שרית אור לציון ח"א סי' י"ד, שרית ויען יוסף סי' ק"ז שהוא ספק דאורייתא, אמנם נהגין להקל לעשות מלאכות ע"י אמירה לכרי (תשו"ע שם). 27. שרית שבט הלוי שם. 28. שרית שבט הלוי שם (דהיינו במקום שהספק הוא ביום ראשון, ובמקומות שהספק הוא ביום שישי יעשה הבדלה במוצאי שבת דשם, ופשוט). ובתשובות והנהגות ח"ה סי' פ"ה כתב שיעשו הבדלה במוצאי שבת דשם ובלי נר, ובמוצאי יום הספק יאמרו ברוך המבדיל בין קודש לחול בלי שם ומלכות. 29. אמנם אם חל בשבת לא יתקע, דהרי נקטינן לעיקר לנהוג כפי מנהג המקום ששם. 30. וכפי שכתב החזו"א (בקונטרס י"ח שעות), עפ"י דברי היסוד עולם הנ"ל הערה 16 שאין לחלק יבשת אחת לשניים, כי נמצא שני שכנים סמוכים אחד לשני זה שובת ביום אחד משביתת השני. ולכן לענין יושבי סיביר וסין ואוסטרליה וכו' אין ספק שנהגין ששבת וירט שלהם קודם לירושלים, ויושבי אלסקה אין ספק ששבת וירט שלהם אחרי ירושלים. והנה אם כי לא מצינו מקור קדמון לחדוש זה דהחזו"א של גרירה, וביותר תמהו עליו לענין אוסטרליה שרק חלק קטן של יבשת זו אינו במקום הספק, וחלקה הגדול (אשר גם שם הישוב היהודי (מחוזות סידני ומלבורן) נכנס למקום הספק (וחזקה 90 מעלות מירושלים), אמנם למעשה כבר הסכימו גדולי ההוראה לשמור שם שבת כפי יום השביעי דשם המקדים את ירושלים, והמחמיר יחמיר לעצמו, כדלעיל, ע' שרית בצל החכמה ח"ה סי' צ"ט. ובתשובות והנהגות ח"ד סי' ו' ח"ה סי' פ"ה ומועדים וזמנים ח"ז סי' י"ד דיש עוד סברא לומר שאוסטרליה וניו זילנד מקדימים את ירושלים, כי נמצאים הם בחצי הכדור הדרומי (בצד התחתון של קו המשווה, משאי"ב ירושלים הוא בצד העליון של קו המשווה, בחצי כדור הצפוני), ועד כאן לא אמר החזו"א דבריו עפ"י הכחור והמאור ומחזירים רק עד 90 מעלות אלא ביבשות שבחצי הכדור הצפוני שהוא עיקר הישוב, והבו ולא להוסיף עלה, עיי"ש באורך. 31. כדלעיל אות א'. 32. ע' שרית נחלת מאיר (נאראל) סי' י"ח

חובת גברא (לשמור שבת כל יום שביעי), והן כח חובת המקום (לשבות כפי יום השביעי של אותו מקום שנמצא שם).

ולכן המפליג בספינה או טס באוירון במוצאי שבת מקצה³³ המזרח עוד לכוון מזרח, הרי לאחר זמן קט מגיע לקצה המערבי של העולם אשר עתה שם ליל שבת, וחלים³⁴ עליו שוב כל דיני השבת (ובקידוש והבדלה וכו') כפי חשבון הימים ששם, הגם שזה עתה גמר לשמור יום השבת לכל פרטיה ודקדוקיה.

ולהיפך, היוצא מקצה מערב העולם בערב שבת סמוך לחשיכה, ונוסע הלאה עוד לכוון

מערב, הרי לאחר זמן קט מגיע לתחילת מזרח העולם אשר שם כבר חשיכה סמוך למוצאי שבת, מכל מקום חייב³⁵ לשמור שבת מכח 'חובת גברא' כפי מניינו, דאם לא כן יגרע ממנו לשמור שבת ביום השביעי, ונמצא עוקר עצמו מן השבת, וזה לא יתכן, ובשבת שאחר כן ינהג כמנהג המקום.

אך לכתחילה יש³⁶ ליוהר מאד ולימנע מלעשות כן, עקב עוד דיעות בענין זה, ועוד חששות.

והטס ממקום למקום בשבת ויו"ט (מטעמי פיקוח נפש) ונוסף לו שעות, חייב³⁷ לשמור

שחוקר בזה האם שמירת שבת תלויה לפי האדם או לפי מקום הישוב שנמצא שם, ועיי"ש שמציין להגהות חכמת שלמה על השו"ע הכא שמביא דברי הגמ' (שבת ה.) באגוז בכלי הצף ע"ג מים אי בתר האגוז אזלינן או בתר הכלי אזלינן, ולכאורה כוונתו לספק זה, ובמקור סוגיין דהולך במדבר (שבת ס"ט:) פלוגתא רב הונא וחייא בר רב אם מונה ו' ושומר שביעי או שומר שבת ומונה ו' נמי תליא בחקירה זו, ועיי"ש שד"ח ודוקים מדברי שו"ת הרדב"ז ח"א סי' ע"ז ועוד ראשונים. ובמור וקציעה הכא וכן בשו"ע הרב מהדור"ת סי' א' סעי' ח' מוכח בבירור דאזלינן אחר אנשי המקום, וכן יורדת ההשפעה מן השמים (ולו יהי משום שלא ישנה ממנהג המקום שבא לשם, מג"א סי' תצ"ז סק"ד), אמנם כשנמצא במקום שאין שם ישוב של יהודים כלל, הרי כיון ששבת כ"ד שעות א"צ לשבות שוב מן התורה - עיין בפסקי תשובה סי' רנ"ב בשם אמרי אמת מגור. 33. וכגון שיוצא ממזרח סין או סיביר או יפאן, לכיוון אלסקה וצפון אמריקא. 34. ע' הפארת ישראל ושו"ת שואל ומשיב ושו"ת ארץ צבי וכה"ח המזכירים לעיל הערה 21, שו"ת רב פעליו בסוד ישרים סי' ד', שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' מ"ב, שו"ת דברי יהוסף סי' ח', שו"ת אבן יקרה מהדור"ק אורח סי' י"א, שו"ת חבלים בנעימים ח"ד סי' ג', שו"ת בני ציון ח"א סי' י"ד, שו"ת בצל החכמה ח"ה סי' ק"ג, שו"ת אור לציון ח"א סי' י"ד, סי' הזמנים בהלכה פרק ח', שו"ת ויברך דוד ח"ב סי' קס"ח. 35. ובשו"ת ארץ צבי ח"א סי' מ"ה כתב שאסור לעשות כן כי מפקיע עצמו מקיום מצות שבת, אמנם לפי משי"כ הפוסקים דלעיל דחובת שמירת שבת הוא גם חובת גברא לשבות בכל יום השביעי, חל עליו שבת לפי חשבונו, ולעולם אין מופקע אדם מן השבת, וכן הוא עפ"י ספר הברית (המובא לשונו לעיל הערה 21) שיתכן שני יהודים נפגשים ואצל כל אחד שבת ביום אחר, ובס' פסקי תשובה הג"ל בשם אמרי אמת מגור וצ"ל דאף אם נוסע בשבת ממקום למקום (בהיתר, כגון ששובת בספינה, או לצורך פיקוח נפש), תגרע לו מחשבון 'כ"ד שעות' (כי הנוסע ממערב למזרח השמש מקדמת לו לשקוע) צריך להוסיף ולשמור את השבת עד שישלמו כ"ד שעות מאז שהתחיל לשבות, וע"ע להלן בשמו. 36. תשובות והנהגות ח"ה סי' פ"ג, והיינו להפליג ולטוס וכל שכן לנסוע ברכב בקצה המזרח והמערב שבמזרח הרחוק. וכל שכן במקומות המסופקים אימתי יום שבת שם (כדלעיל אות ב'), דהרי לא ימלט שיהיה אצלו עכ"פ בין השמשות דשבת לפי אחד מן הצודים, ונכשל באיסורי שבת החמורים, ואף אם מפליג בספינה או באוירון, אינו לכתחילה לצאת סמוך לשבת (ע' סי' רמ"ח אות א'). אמנם לנסוע ממקום למקום בעולם באחד מימי החול שאין בהם כלל ספק שבת, רשאי לכתחילה, ולדברי הכל שומר שבת כפי המקום שיבוא לשם, ואפילו שלפי החשבון עדיין לא עברו עליו ו' ימים שלמים של ימות החול. 37. וכדלעיל בשם אמרי אמת וצ"ל, שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' פ"ד, ועיי"ש שגם ביצא ממקומו במוצאי שבת לאחר שכבר הבדיל, תגרע למקום שעדיין השמש ברקיע השמים, חייב לשמור שבת ולהבדיל שוב כפי המקום שנמצא שם

שבת ויו"ט כפי המקום אשר נמצא שם זה עתה, ואם נגרע לו שעות, יוסיף לשמור עוד שעות עד אשר לפי חשבוננו יהיה לו כ"ד שעות של שמירת שבת ויו"ט.

ואם נוסע בליל שבת ונוסף לו שעות והגיע למקום שעדיין קודם פלג המנחה, יש³⁸ לדון אם מותר במלאכות, והאם צריך לחזור ולקדש שנית, והנכון להחמיר במלאכות ולצאת י"ח קידוש בשמיעה מאחר.

שמירת השבת בקוטבי כדור הארץ

ד. ש"ת סק"א: ועיין במור וקציעה שאותם שנוסעים תחת³⁹ הקוטב, שהיום מתארך חודש

וב' חודשים, ויש (שמתארך) ששה חודשים, יש למנות ו' ימים⁴⁰ של כ"ד שעות שלנו. ויתחיל⁴¹ למנות מהמקום האחרון ממנו בא, שבו היה זריחה ושקיעה.

אמנם דא⁴² עקא, כי כשיבואו שם יהודים ממקומות שונים בעולם, זה בא מזרח וזה ממערב, וכל אחד ישמור שבת לפי זמנו, נמצא כשזה קבל עתה שבת השני מתפלל שחורף דיום השבת והשלישי עומד בזמן סעודה שלישית, ונפיק⁴³ מיניה חורבא ותהיה רבה.

ולכן יש⁴⁴ שכתבו שיתחילו למנות שעה זריחה כשגלגל השמש נוטה הכי קרוב לצד מזרח, דהיינו לפי קו האורך שבו נמצאים יחבנו

עתה. אמנם לשיטת האמרי אמת (פסקי תשובה שם, מכתבי תורה סי' ל"ה) כיון שהוא כבר שבת כ"ד שעות שוב אי"צ להמשיך קדושת שבת, וכן בפסח רשאי לאכול חמץ וביובאי"צ להתענות וכו', אך מסתבר דלא אמר דבריו אלא כשנמצא שלא במקום ישוב של יהודים, כי במקום ישוב של יהודים לא גרע מיו"ט שני שאסור לעשות מלאכות וכו' ואפילו בצנעא, מפני מנהג המקום, אלא הברלה לא יעשה שוב, וע"ע בזה בשו"ת עמק התשובה ח"א סי' כ"ב. 38. ע' שו"ת בצל החכמה (שם) ושו"ת עמק התשובה (שם) ושו"ת באר משה ח"ז סי' צ"ג. ולענין תפילת ערבית (ושאר תפילות שכבר התפלל במקומו) כבר נתבאר בסי' נ"ח אות ה' בסופו שאין חייב לחזור ולהתפלל. 39. כי כדור הארץ זולת סיבובו סביב ציון (משך כ"ד שעות סיבוב שלם), נע סביב השמש משך שס"ה יום, כשמשיך ששה חודשים נוטה השמש (אמצע הכדור) מקו המשווה כל יום מעט לצד דרום, וששה חודשים שאחר כך חוזרת השמש ומצדדת עצמה אט אט לצד צפון העולם (ומהלך זה גורם לקיצור ואורך שעות היום והלילה, וכן לאקלימי העולם קיץ וחורף, לפי חוק קרני השמש שמתקרבת ומתרחקת מכדור הארץ), ובשני קוטבי הכדור - או כשהשמש מצודדת לצד צפון הכדור, נמצא שרואים שם בקוטב את השמש באופק בכל כ"ד השעות של היממה, ובאותו הזמן בקוטב הדרומי שורר חושך כל שעות היממה, וכשהשמש מצודדת לצד דרום או נתהפכת היוצרות בשני הקטבים, וכבר הוזכר ענין זה בזה"ק (ויקרא י'). והנה כיון שבכל ענין קרני השמש וחוקים משם, שורר שם קור עז ושלג וקרח בכל ימות השנה, וכמעט שאין שם ישוב של בני אדם, אלא שכשנע הצפוני עקב תופעה מופלאה שנטע השו"ת בעולמו של זרמי ים קבועים של מים חמים הבאים מאחור קו המשווה (המקום החם ביותר על פני כדור הארץ) נעשה שם האקלים ממוזג מעט, ומצוי שם ישוב בני אדם (ארצות סקנדיביה, שבדיה, דנמרק, פינלנד, נורווגיה וכו'). 40. ובששה ימים אלו מותר במלאכה כרגיל בימות החול, ואינו דומה למהלך במדבר שאסור במלאכה אלא כדי חיותו, כי במדבר יש משטר מוחלט של יום ולילה אלא שהוא אינו יודע באיזה יום שבת, משא"כ בקוטבים אלו אין שקיעה ואין זריחה כלל לכל אנשי הישוב שם. 41. הפוסקים דלהלן הערה 46. 42. וכפי שכתבו בספר הבית ובתפארת ישראל דלהלן. 43. שו"ת רבי עקיבא יוסף שלזינגר סי' קכ"ה, ובס' נפש חיה הכא רבה אפשר ליישב דברי חז"ל (יבמות ה'): אמר לו אביו חלל שבת לא ישמע לו שנאמר איש אמו ואביו תראו ואת שבתותי תשמורו, והקשו שם המפרשים דאם אומר אביו כן בלא"ה פטור מביכור אב, דאינו עושה מעשה עמך, אמנם כשיפגשו אב ובן בציר הצפוני או הדרומי כשכל אחד בא ממקום אחר, שפיר אמורים דברים אלו. 44. ס' שערי הלכה ומנהג סי' קל"ה ובס' שלחן מנחם סי' קנ"ד, תשובות והנהגות ח"ה סי' פ"ד, שו"ת ישא יוסף ח"ג סי' ק"ב, ושכן מנהג היהודים הדרים שם. וכבר כתבנו על זה בהרחבה לעיל

כלל משטר של זמן, לכן שפיר באפשרותו ליצמד לזמן ארץ ישראל ירושלים מרכז העולם וטבור הארץ.

אך פשוט שכל מי שיש בו ריח תורה, ימנע⁵¹ מלעשות צעד כזה שעוקר עצמו מכל חיובי התורה התלויות בזמן, וגם יש בהצטרפות לנסיעה כזו עוד הרבה חששות של איסורים דאורייתא ודרבנן.

ובענין מי שיש לו עסק במדינה רחוקה שאצלו הוא שבת ובמקום העסק אינו שבת - נתבאר לעיל סימן רמ"ו אות ז'.

ולענין⁵² לטלפן ולשלוח פקס וכדו' ממקום שאינו שבת למקום ששבת - נתבאר בסימן רס"ג אות מ"ו.

במ"ב בסוף הסימן: אחד האורג בבגד או בקנים וכו' חייב. ובכלל זה עשיית קושיק"ל⁵³ מעלי לולב בשבת ויו"ט שאסור משום אורג, ועיין עוד לעיל סימן ש"ב הערה 102 מענין 'אורג'.

שם: הפוצע שתי חוטין וכו'. עיין סימן ש"מ אות כ"ג לענין להוציא חוטין שנשאר תלויים לאחר נפילת כפתור, ובסימן ש"מ אות כ"ג להוציא חוטין התלויים בתחבושת בבד ובאריג יש בו משום פוצע, וכן קריעת⁵⁴ צמר גפן יש האוסרים משום פוצע - עיין שם אות ל"ה.

בהמשך קו זה עד למקום שיש שם זריחה ושקיעה, ולפי השעות שם, כן יקבעו את זמני היום והלילה.
ויש⁵⁵ שכתבו שיש לקבוע את זמני היום והלילה לפי זמן ואופק של ארץ ישראל וירושלים זיה"ק, שמשם הושתת העולם, וזמן התקדשות ההתעוררות השפעת הזמן שבשמים הוא לפי חלות הזמן בארץ ישראל.
אמנם הסכמת מרבית הפוסקים⁵⁶ הוא כפי דברי מור וקציעה הנזכר, ובודאי יש⁵⁷ לימנע עד כמה שניתן מלשהות ולגור במקומות אלו, וגם כי⁵⁸ בכל יום ויום אשר שוהה שם נמצא בתסביכת לענין זמן קריאת שמע והתפילות ושאר מצות רבות התלויות בזמני היום והלילה.

הטם בחללית מחוץ לאטמוספירה

ה. שם: ואותם שנוסעים תחת הקוטב. והטם לחלל העולם חוץ לאטמוספירה של כדור הארץ, שמתחלף אצלו יום ולילה לפי שיטת החללית סביב כדור הארץ, בלא שום זמן וסדר כלל, גם⁵⁹ בזה יש לו למנות כ"ד שעות שוות מאותו ונע ואותו מקום בכדור הארץ שמשם יצא לחלל, ולפי זה ימנה ימיו ולילותיו ושבתותיו, אם כי ישתדל לקיים מצוות היום בשעה שהשמש זורחת עליו, ומצוות הלילה כשחשוך אצלו. אמנם בזה כיון⁶⁰ שנמצא במקום שאין שייך

סי' נ"ח אות ד' ומשם תדרשנו. 45. סי' פרשת דרכים דרוש כ"ג (ד"ה עוד נקדים), ש"ת ישכיל עבדי ח"ה סי' כ"ב, שו"ת דברי יציב חארי"ה סי' ק"ח, שו"ת משנת יוסף ח"ה סי' ה'. 46. מחזיק ברכה להחיד"א סק"ד, סי' מעשה ה' (לרבי אליעזר אשכנזי, חלק מעשה בראשית פרק ג'), ספר הברית מאמר ד' פ"א, שו"ת רב פעלים ח"ב סוד לישרים סי' ד' שדברי הקדמונים שיש למנות כ"ד שעות ממקום (שיש זריחה ושקיעה) שיצא משם אמת ויציב, שו"ת נחלת לוי ח"ב סי' א', דע"ת וכה"ח הכא (סק"ב) שמביאים דברי המור וקציעה, וע"ע שו"ת להורות נתן ח"א סי' ח', תשובות והנהגות ח"א סי' שט"ו, ובשו"ת ישא יוסף (שם) בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א שכמדומה שכן הורה החזו"א וצ"ל. ומיהו עדיין לא פתרנו כיצד ינהגו אלו הדורים שם בקביעות, ועל כרחך בנ"ל לפי מיקום גלגל השמש. 47. תשובות והנהגות שם. 48. וכפי שנתבאר בהרחבה בסי' נ"ח אות ד'. 49. שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' ק"ד. 50. תשובות והנהגות ח"ה סי' פ"ד. 51. שם ח"ה סי' פ"ד. 52. ובכלל זה מה שילדים לוקחים מקלות של⁵³ שלגונים וקולעים אותם זה בזה כעין מניפה וכדומה, ויש להזהירם על כך כי הוא בכלל איסור 'אורג', וישל"ע אם יש להתיר כשמפרקים אותו עוד בו ביום.